

Za gospodarje

Maribor, dne 10. julija 1935.

Agrarske zadruge na Slovenskem.

Davorin Žunkovič.

Pod tem naslovom je objavil dr. Fr. Goršič v »Slovenskem Pravniku« 1. 1921 članek, kateri mi je pa šele pred kratkim prišel v roko. Tam se pisec deloma upira mojemu poročilu o pašnih zadrugah pri nas, katero je izšlo v mojem delu: »Slovani, evropski pranasarod« (Dunaj, 1911), zatoorej mi je šele danes moč na vse odgovoriti, kar se smatra tam kot nejasno, odnosno netočno, ker takrat tudi nisem imel namena, se s to zadevo baviti podrobneje ali se celo prerekati.

Župan in soseska.

Pisec podava tam dobesedno moje (v nemščini) pisano mnenje takole: »Ker poznam razmere v svoji domovini, naj jih tukaj objavim, kakor sem jih tam videl in proizvedel, kajti vredna so, da jih otmemo pozabljenju. — Kjer je v občini skupna paša, oskrbuje to gospodarstvo »župana«, čigar posel upoštevajo vsi pašni upravičenci med seboj za eno leto. Ta vdinja občinskega pastirja, pregleduje število pasočih se živine, da ne bi kdo gonil nepristojno mnogo živine na škodo druge na pašo, pobira zakupnino pašnih zakupnikov, nakazuje roboto, kadar je treba na gmajni česar popraviti (n. pr. jarke iztrebiti, plot ograditi) in odrajuje letni zemljiški pašni davek. O vseh Svetih se zbere »soseska« vseh opravičenih občanarjev, k čemur je poklican tudi občinski pastir. Tukaj položi račun o svojem upravljanju, nakaže vsakemu pripadajočo količino žita, katero ima pastir dobiti pravico, kar se preračuna po številu odrasle pašne živine in mi mora končno župan letno mezdo tudi še odpeljati na njegov dom. Potem se še pogovore o raznih neprilikah in drugih stvarnih re-

šah. Nato se posel župana za prihodnje leto odda tistemu, na katerem je vrsta.

Temu je Goršič neposredno dodal: »Na dvomim o tem, da je tukaj »soseska« v prav isti obliki ohranjena, kakor na G. Štajerskem pod imenom »Nachbarschaft«. Zdi se mi pa, da »soseske« ni spravljati v zvezo z občino, kakor pravi Pitreich, niti ne morem pritrditi Žunkoviču, da je ta-le »župan« še zadnji izvirni ostanek najstarejše občinske uprave, marveč se mi zdi mnogo bolj verjetno, da je ime načelnika občine zato ostalo, ker je bila uprava »soseske« z upravo občine pomešana itd.«

Pojasnilo.

Kar tu zvemo, je pa treba deloma pojasniti. Hočem torej tu še dostaviti, kar mi je o tem še več znano, kajti o naših starih poljedelskih odnošajev imamo le bore malo pisanih izročil, tako da je baš vsak resen, če tudi navidezno malenkosten donesek k temu predmetu dobrodošel.

Vzdolž reke Polskave od Pragerskega do njenega izliva v Dravinjo pri Sv. Vidu ima na obeh straneh vsaka občina svojo »gmajno« ali skupni pašnik. Zemljišče v tej krajini deloma ni za travnik, pa tudi ne za njive, ker je precej črtno in v močvarnem letu čestokrat poplavljen, odgovarja torej le kot pašnik. — Pašniških zadrug, kakor se ravno sedaj povsod v Sloveniji ustanovljajo ali »zlagajo«, torej tu ni potreba več uvesti, ker že obstojijo od pamtiveka. Upravitelj take »gmajne« se imenuje še vedno »župan«, kateri pa ni istoveten z občinskim predstojnikom, ako ni slučajno tisto leto tudi »župan«. Uprava take »gmajne« je do skrajnega demokratična in samoupravna. »Župan« se je, kakor smo že omenili, volil po vrsti in ga tudi ni imel kdo potrditi, ali pa pravice ga odkloniti. Navadno je podal na Katarinino (25. nov.) svoj račun »soseski«, ker se takrat skupna paša ukine. Ude-

ležba je takrat za vsakega obvezna in mora župan obenem tudi skrbeti za prilično pogostovanje, kar se je pa v vojni dobi že deloma ali celo popolnoma opustilo.

Novi župan se potem še »ustoliči«. Po meri šegavosti mu odstopajoči župan navadno povezne na glavo »krono«, k čemu mu služi kaka stara slamnjača brez dna, seveda ako razumi dotični dovolj šale izven svojega novega dostojanstva.

So pa tudi vasi ali »gmajne«, ki imajo radi svoje obsežnosti dve »gmajni«, torej tudi dva »župana«. V tem položaju so n. pr. Gornji in Spodnji Št. Lovrenc, Gornje in Spodnje Podložje, in se nima občinski predstojnik niti v prvo niti v drugo vmešavati. »Gmajnski« pastir se preživlja čez leto po vrsti pri občinarijih. Pri vsakem ostane za vsako kravo in dve plemene svinje en dan na hrani in prestopi potem k sosednemu, do poslednjega in se vrne zopet k prvemu. Tam, kjer ima jutri dobiti hrano, to naznani večer naprej in odda tam bič in volovski rog kot znak, da se bode zanj jutri skrbelo. Da mu ni treba stradati čez dan, mu mora gospodinja pri odhodu na pašo dodati osmi del domačega kruha. V jutro in popoldan zatrobi v rog, na kar spustijo vsi občinariji svojo pašno živino na vas, odkoder potem pastir odžene celo skupino na pašo. Vse podkove, ki jih konji na paši zgubijo, mora zvečer odrajtati temu, čigar konj je obosil.

O razdelitvi »gmajne« na deleže

naj služi kot pravilo naslednji slučaj. Na Spodnji Podložah je ploskev »gmajne« razdeljena na 22 deležev. Ti pripadajo petim celim kmetom in enem polkmetu. Prvi imajo torej po štiri deleže, polkmet pa dva, kar je sedaj seveda tudi vpisano v zemljiški knjigi. Ta razdelitev je bila morda že od nekdanj predvidena za slučaj, da bi se kedaj »gmajna« razkosala.

Zanimivo je tudi to: Upravičenec »gmajne« sicer lahko odproda svoj delež, toda to je vedno le domišljavo, kajti »gmajna« je nedeljiva celota in služi kot taka zgolj za skupno pašo in v takem slučaju bi tudi nihče ne vedel, kateri del se mu naj prisodi.

»Gmajnski« župan in občinski predstojnik.

Če pa g. Goršiča prav razumemo, odgovarja dejstvu baš nasprotno, to je: »gmajnski« župan in občinski predstojnik sta bili vsaj v novejši dobi vedno dve različni osebi. Zato ponavljamo svojo trditev, da moramo smatrati »župana« vsekakor kot izvirni preostanek najstarejšega ustroja agrarne smeri, to je iz pradobe še zgolj na pastirstvu in živinoreji slonečega združništva. Zatorej si tudi ne moremo misliti, da bi bila kedaj potreba, da se kdo vmešava v »gmajnske« zadeve, ker je bilo vse jasno določeno in »scsečka« v tej stvari prva in zadnja instanca, in je bil tudi graščak pred l. 1848 brez vsakega vpliva na »župana«, kajti on je sicer prignal svojo živinčad semkaj na pašo in motil pašnjo občinarjev, pa to je ostalo brez učinka, kajti temu se vendar niti za en dan ni izplačalo, mučiti svoje črede na par ur gonje radi oddaljenosti.

Vzroki zanemarjenosti poljedelskih zadev.

Če pa trdi G., da ni na Slovenskem bolj zanemarnjenega pravnega ustroja, kakor so naše poljedelske zadruge, toda tu je tudi umestno, da na oba vzroka te zanemarjenosti opozorimo. Prvi in najneskladnejši je, da brez vsake potrebe vedno zavlačujemo vsa znanstvena raziskovanja te vrste v nemške razmere poznejših dob in na ta način tako rekoč venomer tlačimo motovilo v torbo, v kateri pa nima mesta. Mi pa hočemo zaznati predvsem naše prvotne razmere, ko še ni bilo kakega nemškega vpliva, če je ta sploh kedaj bil, kajti ponemčevanje je sicer trajalo od 11. stoletja do leta 1918, toda ponemčena v celi tej dobi menda ni bila niti ena slovenska vas, če že izključimo Kočevje, in ta kraj »kočevjarjeva« je bil prvotno tudi slovenski, ker je to nesporno slovenska beseda.

Drugi vzrok tega nedostatka se je pa sploh neposredno rodil iz prvega. Vemo dobro, da se do sedaj sploh pri nas še ni nihče napotil k temu raziskovanju podrobnih podatkov, ker se mu delo kar začetkoma oskuti z domnevo, da ne bo tam našel ničesar našega. Moglo se pa tudi ni mnogo ohraniti, kajti naši

sosečkarji niso vodili kakih zapisnikov, in če so sploh nastali kakšni spori, jih je kratkoma lahko odstranila »sosečka« kot najvišji sodnik vsake pašne zadruge.

Kar se pa naših gmajn tiče, je še danes vse shranjeno, kakor je od pamtiveka bilo, toda ohranjeno je le v ustnih poročilih. Kdor se pa za te zanima, bo lahko in v kratkem zvedel vse to ali slično, kar sem tu navedel iz svojih opazovanj. Mi imamo na deželi rojenega mnogo razumnosti; naj se za to zanima, ko se mudi v onem kraju, kjer je rojeno ali preživel mlada leta, kajti povsod vidimo golo brezobzirnost današnje dobe napram svetinjam naših pradedov, in bi podeželsko učiteljstvo lahko še največ in najlažje rešilo vsaj del teh svetinj.

★

Predlog za razdolžitve kmetov.

V Novem Sadu se je vršil zadnje dni občni zbor Zveze denarnih in zavarovalnih zavodov. Ob tej priliki so razpravljali strokovnjaki o položaju na denarnem trgu in so ugotovili, da se je začelo utrjevati zaupanje v denarne zavode od leta 1932 naprej in smo danes že tako daleč, da dajejo nekateri zavodi posojila.

Podrobno se je pečal občni zbor z važnim vprašanjem kmečke razdolžitve, glede katere so ugotovili, da brez rešitve in ureditve tega vprašanja niti misliti ni na ublažjenje krize. Predvsem bi se moralo vprašanje kmečke razdolžitve prenesti iz političnega na gospodarsko polje.

Po predlogu v Novem Sadu bi se naj kmetiška zaščita obravnavala za vsak slučaj posebej. V vsakem posameznem slučaju bi bilo treba ugotoviti, ali je bil prosilec v trenutku zadolžitve in ob času pravice do zaščite kmet. Raziskati bi bilo treba, ali bi ne bilo mogoče kriti enega dela dolga s prodajo nepremičnin, ki presegajo eksistenčni minimum (kar je neobhodno potrebno za preživljanje kmečke družine).

Novosadsko poročilo predlaga n. pr., naj bi prosilec za zaščito, če poseda nekmečko premoženje, tega prodal in ga

uporabil za kritje dolga. Če pa kupi zaščiteni kmet v dobi zaščite kako posest, bi naj postal nezaščiten. Zaščita bi se naj priznala samo pod pogojem, če je dolg večji kakor 30% premoženja in ne presega 65%. Pri zadolžitvi pod 30% je zadolženi sam v položaju, da zadosti obveznostim. Če presega zadolžitev 35%, je vsaka zaščita brezpredmetna, ker se toliko zadolžena kmetija ne da več rešiti.

Novosadsko poročilo navaja ob koncu, da so znašali 23. novembra 1933 vsi kmečki dolgovi v naši državi brez obresti 1.7 milijarde Din.

Najboljša izpeljava kmečke razdolžitve bi bila sprememba kratkoročnih kmečkih dolgov v dolgoročne z nizko obrestno mero. Za to bi bil potreben znesek 1.4 milijarde Din. Država bi morala dati omenjeno svoto na razpolago privilegirani Agrarni banki. Denar za to bi se dobil s povečanjem obtoka bankovcev in za kritje teh bi naj služilo hipotekarno varstvo vseh združenih kmečkih dolgov. Ti dolgovi bi se naj plačali tekom 15 do 20 let.

Poročilo Konča z zagotovilom, da bi ostalo kritje — a naše bankovce za slučaj sprejema zgoraj omenjenega načrta kmečke razdolžitve nespremenjeno, denarni zavodi bi se poživili in zaupanje vanje bi bil zopet regulator kredita. Našemu kmetu bi bila dana na ta način kreditna možnost in on bi lahko vplival kot kupna moč, kar bi vplivalo najugodnejše na trgovino, obrt in industrijo.

★

Naši vinogradniki na Mariborskem tednu.

Prav posebna značilnost letošnjega IV. Mariborskega tedna, ki se bo vršil od 3. do 11. avgusta, bo obsežna vinska razstava, združena s pokušnjo štajerskih vin. Kakor smo že povdarjali, hoče letošnja prireditelj prikazati čim popolnejšo sliko našega življenja v vseh panogah gospodarstva in bo zato vinska razstava tem večjega pomena. Poleg industrije je vinogradništvo najvažnejši vir dohodkov na severu, saj obdajajo Maribor prelepe solnčne vinske gorice, ki se raztezajo daleč po Slovenskih goricah in Haložah in je zato primerno, da posvetimo vinski razstavi s pokušnjo prav posebno

pažnjo. Neizpodbitno je dejstvo, da veljajo naša vina s severa za izmed najboljših in posebno priznanje nam je, da se prav naša vina servirajo v najimennejših svetovnih hotelih. V tem pravcu bo tudi letos prirejena vinska razstava, ki bo pokazala vse vrste vin in tako le še bolj dvignila njihov sloves v tujini. Naši vinogradniki in drugi intereseanti popolnoma pojmujejo izredni pomen vinske razstave s pokušjo, ki dobi na razpolago lepe in reprezentativne razstavne prostore. Vinogradniki so že v izredno častnem številu prijavili svojo sodelležbo, vsi oni pa, ki se še niso prijavili, naj to store radi obsežnih predpriprav čimprej. Prijavni rok je do 12. julija t. l.

Gospodarske zanimivosti.

Višje cene za mesnate svinje. V Avstriji se je naenkrat pokazalo večje zanimanje za jugoslovanske mesnate svinje. S pomočjo raznih ukrepov se je lanske leto znatno dvignila v Avstriji domača svinjereja, radi tega ni bilo cele mesece nobenega povpraševanja po jugoslovanskem blagu in so postali kontingenti za izvoz naših svinj neizrabljeni. Iz neznanega vzroka so poskočile v Avstriji cene svinjam in radi tega se izplača izvoz naših svinj v Avstrijo. Radi izglegov na boljši izvoz so poskočile cene našim svinjam in kupujejo po Hrvaškem in po Slavoniji svinje po 6—6.10 D 1 kg žive teže. Na izvoznem blagu ni preobilice, ker so kmetje zaposleni na polju in svinjski sejmi slabo založeni. Tekom enega meseca so se dvignile svinjske cene za poldrugi dinar pri 1 kg.

Lesni trg v naši banovini. Slovenski lesni trg trenutno počiva, ker so dobave za italijanske kolonije končane in je pričakovati novih naročil šele na jesen. Cene so padle za manj vredno rezano blago za 20—30 Din pri 1 kubiku. Tudi cene za stavbeni les so popustile in to predvsem radi nekoliko znižane vrednosti italijanske lire. Povpraševanje po stavbenem lesu popušča. Naprava lesa za kurjavo dobro napreduje in je kakovost letos boljša od lanske, vendar pa še ni dozdej nobenih večjih naročil za drva. Cene za oglje so padle.

Znatno znižanje davkov. Iz Beograda poročajo, da pričakujejo v tamkajšnjih dobro poučenih krogih znatno olajšanje davčnih bremen. Finančni minister dr. Letica bo sporazumno z ministrekim predsednikom Stojadinovičem znižal zemljiški davek in dohodarino. Tudi davek na nove stavbe bi se naj ublažil na 3%, kakor je bil pred leti.

Ismenjava blaga z Rusijo. Vprašanje trgovskih stikov med Jugoslavijo in Rusijo stopa v ospredje. V sovjetskih ruskih krogih so za to, da bi se začeli dobavati razni zemeljski proizvodi iz Jugoslavije, med tem ko bi prejemale naša država iz Rusije petrolej ter bencin. V kratkem je pričakovati, da se bo razvil živahen blagovni promet med nami ter Rusi po morju.

Razna obvestila.

Poročilo Hmeljarskega društva za Dravsko banovino o stanju hmeljskih nasadov. Ko so poglavitna dela v naših hmeljskih nasadih večinoma opravljena, pričakujejo hmeljarji dobo cvetja in zoritve polni najlepšega upanja. V bujnih nasadih s orastline lepo obložene s postranskimi poganjki, na katerih se prikazujejo cvetni nastavki, ki so pa v svrhu nadaljnjega razvoja potrebni pohlevnih padavin. V manj bujnih nasadih je pa rastlina bolj vitke rasti. V posameznih delih okoliša so pričeli hmeljarji z obrambnim delom zoper uši.

Najvišje cene za 1 kg hmelja. Nemčija Hallertau 95 Din, Anglija Golding 64 D, Češkoslovaška Zatec 58 Din, Francija alzaški 54 Din, Jbgoslavija savinjski 28 D, Belgija Alost 24 Din, Poljska wolinski 20 Din, Amerika Oregon 15 Din.

Cene in sejmska poročila.

Mariborski svinjski sejm 5. 7. 1935. — Na ta sejem je bilo pripeljanih 183 svinj in so bile sledeče cene: Mladi prašiči 5—6 tednov stari komad 50—60 Din, 7—9 tednov 75—90 Din, 3—4 mesece 120—150 Din, 5—7 mesecev 180—200 Din, 8—10 mesecev 250—280 Din, 1 leto stari 400—520 Din, 1 kg žive teže 4—5 Din, 1 kg mtve teže 7—9.50 Din. Prodanih je bilo 62 svinj.